Het geschil dat om oplossing riep lag oogenschijnlijk in de onorganisatorische handelingen van den heer Stenhuis. In wezen ging het echter veel dieper. Terwijl de socialistische kamerfractie zich gereed maakt om ter zijner tijd het regeeringskasteel te bezetten en de openingsplechtigheid der Kamers reeds met hun tegenwoordigheid opluisteren; terwijl de socialistische Wethouders en Burgemeesters op vrij burgerlijke wijze regeeren en de schrijvers en theoretici blijk geven van zich volkomen ontworsteld te hebben aan de oude Marxistische gedachtenwereld, leeft in de massa van de met leuzen en phrasen bewerkte volgelingen nog altoos de gedachte aan een stouten greep naar de macht die als met één tooverslag de toestanden zal doen verbeteren en een soort heilstaat zal brengen.

Dit is een zeer gevaarlijke toestand, voor de partij zoowel als voor 't land.

Zoodra een demagogisch fantast zich maakt tot vertolker van de gedachten der massa, krijgt hij de partij op zijn hand.

Stenhuis had ongetwijfeld als het op tellen aankwam het grootste getal achter zich en dat is een kwaad ding in een tijd waarin het getal beslissend is. Er is dan ook reden voor verwondering, niet dat men Stenhuis niet afgezet heeft maar meer over het feit dat men hem heeft kunnen bewegen vrijwillig het hoofd in den schoot te leggen en voor enkele weken af te zien van zijn wilde gedragingen.

Natuurlijk is deze oplossing geen duurzame, morgen of overmorgen zal hij of een ander op een critiek moment dezelfde revolutionaire woorden spreken en daarmee de massa tot revolutionaire daden begeesteren.

Daarin ligt een groot gevaar en dit gevaar zal verdwijnen naarmate de kopstukken der partij moed zullen vinden om de opvoeding van hun volgelingen ter hand te nemen.

Aan enkele pogingen daartoe heeft het niet ontbroken. Voor het terrein der gemeentepolitiek wijzen we als voorbeeld op de brochure van den Amsterdamschen Wethouder den heer „de Miranda" over „De kip, het voer en het ei."

Ook wat betreft de landspolitiek zijn er voorbeelden te over.

Zelfs is er een recent geval dat hopen doet dat de dictatuur van het prolitariaat in ons land zonder bloedvergieten zal tot stand komen. De heer Schaper heeft bezwaar gemaakt tegen een reclame-plaat waarop een stier een fijn straaltje bloed verliest en heeft er bij den Minister op aan gedrongen om deze „bloederige" voorstelling te verwijdern.

Zulke uitingen geven den burger moed.

Toch — de heer Schaper is de socialistische partij niet en de jongste historie heeft bewezen dat bij jedere revolutionaire situatie het gevaar dreigt dat de groote massa der volgelingen de leiders onder den voet loopt.

Afgezien van het gevaar voor revolutionaire pogingen dat altoos dreigen blijft, is ook de wijze waarop de eenheid hersteld is aan ernstige bedenkingen onderhevig. Hier stonden nu twee strijdige beginselen tegenover elkaar. De revolutionaire methode verdraagt zich niet met de parlementaire.

Zelfs uit de artikelen van het „Volk" was dit overtuigend gebleken.

Partij en vakbeweging zouden nu moeten kiezen.

Men kon op voorbeeld van Albarda den parlementairen weg bewandelen en alle revolutionaire elementen uitstooten of op voorbeeld van Stenhuis den weg van „de daad" opgaan en de Kamer verlaten.

Inplaats van het een óf het ander te doen gaat men uit zuiver opportunistische motieven lijmen en krammen en doet geen van beiden.

Hierin ligt een gevaar voor onze politieke verhoudingen. Hier is nu een groote partij die op het punt der constitutioneele verhoudingen een vraagteeken is en zich zuiver door het belang laat leiden.

In zulk een partij ligt een gevaar voor alle principiele politiek. Waar gaat het hun met de ontwikkeling over politieke verhoudingen als in deze mate het belang den doorslag geeft en alle politieke aktie verlaagd wordt tot een strijd om de macht?

Een beginselloose partij is altoos de draagster van politiek bederf en is gevaarlijker dan een partij met verkeerde beginselen.

Het Marxistisch socialisme kon bestreden worden door beginsel te stellen tegenover beginsel, maar het socialisme dat heden den parlementairen weg bewandelt en morgen de revolutievaan kan ontplooien en verder elk beginsel en elk belang zal offeren om het grootste aantal volgelingen achter zich te houden en voor dat groote getal de macht te veroveren, dat socialisme is zelf een gevaar en bevindt zich tevens op een weg waarop de begeerte der massa het slechts kan voortstuwen naar één eindpunt dat ligt in de ontbinding van partij en volk beide.

Arnhem. E. VISSER.

LITERATUUR EN KUNST.

Een nieuwe Deensche roman.

Wie zich eenigszins op de hoogte houdt van wat de boekenmarkt biedt, weet, dat er in den laatsten tijd in ons land een merkwaardige belangstelling is voor de nieuwste Skandinavische romanliteratuur. Verschillende Deensche, Noorsche en Zweedsche Schrijvers zijn in enkele jaren te onzent algemeen bekend geworden. Nog steeds staat onder hen de begaafde Zweedsche Auteur, Selma Lagerlöf, boven aan (de vorige week verscheen weer een nieuw boek van haar hand „Charlotte Löwensköld" in vertaling) maar naast Selma Lagerlöf verwierven zich Schrijvers als Jörgen Falk Rönne, Anker Larsen, Knut Hamsun, Harry Söjberg, de dramaturg Ludwig Holberg e.d. toch ook in betrekkelijk korten tijd een opmerkelijke bekendheid.

Dit verschijnsel laat zich, dunkt mij, goed verklaren. Tegenover de van individualisme en pessimisme doortrokken, veelszins zelfs verwrongen, eigen literaire productie, die in het voortdurend weerkeeren van hetzelfde thema iets mats, iets ziekelijks heeft, hebben deze Skandinavische boeken zekere frischheid, iets pittigs en oorspronkelijks, dat bovendien door zijn eenvoud en menschelijkheid bekoort. Eenerzijds is er (sterk b.v. bij Selma Lagerlöf) de aantrekkelijkheid van het sprookjesachtige en legendarische, aan den anderen kant (b.v. bij Rönne) die gave en echte realiteit in de teekening van menschen en verhoudingen, die den lezer zoo geheel zich kan doen verplaatsen in de sfeer van het beschrevene en daardoor tot lezen telkens weer lokt. De figuren in deze romans zijn veelal stoere krachtgestalten, die in stage worsteling met de ongebreidelde natuur-elementen zich een levensbestaan moeten losvechten. Dat maakt de karakters vast en in den regel weinig samengesteld, tengevolge waarvan bij den begrijpenden lezer als vanzelf sympathie groeit. En die sympathie houdt weer de aandacht geboeid.

Zoo is het m.i. te verstaan, dat deze Skandinavische boeken de belangstelling trekken en allerwege onder ons grage lezers vinden. En die belangstelling verklaart dan weer het feit, dat telkens nieuwe proeven van dit soort in vertaling tot ons komen.

Een van deze, kortelings verschenen, boeken is de lijvige roman van den Deen Thomas Olesen Lökken: „Klaus Bjerg en Bodil", uit het Deensch vertaald door G. J. Risselada—Garrer[1]).

Het boek verplaatst ons naar de Taarupduinen bij den Jammerbecht en begint met de levendige beschrijving van een verhuizing uit Halstrup, (eenige uren landwaarts in), over de oneffen en weinig onderhouden duinwegen naar de kust. Het gezin, dat verhuist, is dat van Klaus Bjerg en zijn vrouw Bodil, die in Halstrup door te zware lasten op hun boerenbedrijf steeds meer achteruitgingen en nu hun geluk gaan beproeven op den weinig bezwaarden, maar ook schralen en slecht rendeerenden zandgrond van de Tophus-hoeve, hoog op een der uiterste duinen gelegen. De geburen uit Halstrup helpen bij het transport, ieder met z'n eigen wagen, zooals dat de landsgewoonte is en met z'n allen zetten ze ook het weinige huisraad op z'n plaats, als de karavaan met veel moeite het doel heeft bereikt. Dan nuttigen de helpers een verhuismaal, zooals dat alweer bij de landszeden past, onder veel luidruchtigheid en zegenwenschen — en de geburen-trein trekt weer huiswaarts. Klaus Bjerg en Bodil achterlatend in de wijde eenzaamheid van het onherbergzame duinland.

De overgang is natuurlijk voor de nieuw-gekomenen groot en het vraagt geestkracht, om hier dell arbeid te beginnen, vooral omdat de teleurstelling in Halstrup alleen het gevolg was van onwelwillendheid en gebrek aan meeleven der familie. (Dit laatste vond zijn oorzaak in het feit, dat Bodil, een schoutsdochter en van goede kom-af, tegen den zin der familie getrouwd was met den armen, van buiten ingekomen Klaus Bjerg). Maar Klaus is een stoere werker en Bodil, in alles zijn steun, een zeldzaam geestkrachtige vrouw en dus pakken ze reeds den morgen na hun aankomst het werk aan.

Breedvoerig wordt dan geschilderd de veelerlei moeite, waarmee ze te worstelen hebben: gebrek aan welwater voor zich en het vee, maar overdadigheid van brak water op het lage land; de behoefte aan werkkrachten en trekdieren, maar het gemis van geld om zich deze te verschaffen; droogte als de dorre grond behoefte heeft aan regen, storm en ongunst als het tijd is voor den oogst. Doch ze werken met onverwoestbaren ijver: Bodil zelf spant zich voor den ploeg en zwoegt, tot ze niet meer kan en Klaus ploetert van den grauwen morgen tot het dikke donker, vaak op hoop tegen hoop. En hun ijver wordt bekroond. Bodil's ondernemende geest vindt een middel om drinkwater te krijgen (met behulp van een ouden man, die de wichelroede hanteeren kan), zij zet het plan in elkaar om een molen te krijgen, die het overtollige water wegmalen kan, en Klaus, de sterke, voert de dingen uit, graaft den put en bouwt den molen. Heel mooi is daarbij de teekening van de verhouding dezer menschen, die elkaar aanmoedigen, elkaar sterken en om beurte het vertrouwen, als dat dreigt weg te zinken in de bezwaren, weer doen opleven. De kracht van hun leven vinden ze in elkaars liefde, maar vooral ook in de hoogere eenheid, die hen bindt, sinds ze te Halstrup in aanraking zijn geweest met een evangelist en onder den indruk zijn gekomen van diens woorden.

Maar juist in de hierop gebaseerde levenshouding ligt ook de oorzaak van hun zwaarsten strijd. Want de duinbewoners, ruwe, aan den brandewijn verslaafde en wrokkende menschen, die toch al afkeerig stonden tegenover de nieuwelingen, die niet tot de hunnen behoorden, worden hen daardoor bepaald vijandig gezind. Klaus Bjerg wil niet met ze meedoen, mijdt hun dronkemansgelagen en vechtpartijen, omdat hij iets hoogers in het leven kent, en dat zien ze aan voor hooghartigheid en eigenwijsheid.

Wel zijn er enkelen onder de naaste buren, Jens Knook, de oude Anders, Jens van 't Water, die respect hebben voor den ijver en den werklust van de Tophus-bewoners, maar zij zijn arm en zonder invloed. En hun genegenheid weegt op verre na niet op tegen de blakende vijandschap van den duinvoogd, Proost Peter, een dronkelap en woesteling, een beest-mensch en de schrik van het duin. Klaus heeft hem getrotseerd, toen de proost hem tot drinken aanspoorde, en, zelf door den drank in een toestand van delirium geraakt, heeft

[1]) Uitg. van Uitg. Maatschappij „Elsevier", Amsterdam.

POPULAIR-WETENSCHAPPELIJKE SCHETSEN.

Gisbertus Voetius.

V. Huiselijk lief en leed.

De jeugdige predikant van Vlijmen was ongehuwd in de pastorie getrokken. Uit Heusden waren met hem medegekomen zijne moeder, zijn zusje Elisabeth en zijn oudere broeder Dirk, die als schoolmeester in het dorpje optrad, later rector te Heusden werd, en, na zich onder de leiding van den veel knapperen Gisbertus voor het predikambt te hebben voorbereid, in 1622 tot de evangeliebediening werd toegelaten en een beroep naar Dussen aannam.

Voetius' coelibaat duurde echter niet lang: den 5den Mei 1612, dus ruim zeven maanden na zijne intrede, trad hij in het huwelijk met een meisje uit zijne vaderstad, dat een paar jaar jonger was dan hij, Deliana van Diest. Als professor heeft hij later den studenten aangeraden bij de keuze eener levensgezellin er op te letten, dat zij eene vrome en voor predikantsvrouw geschikte echtgenoote kregen, wier hoedanigheden konden worden omschreven in het oude versje: „Sit pia, sit prudens, pulcra, pudica, potens", d.w.z. „zij moge zijn vroom, verstandig, schoon, kuisch en vermogend". Laat ons voor hem hopen dat ook zijne uitverkorene al deze kwaliteiten heeft bezeten. Haar vader Johannes van Diest, om den geloove uit Vlaanderen uitgeweken, en met een Heusdensch meisje gehuwd, was betrekkelijk jong gestorven. Zijne weduwe Maria van Liempt, eene niet onbemiddelde bierbrouwersdochter, was hertrouwd met den procureur Cornelis Groen, die onder de Heusdenaren vermaard was om zijne mathematische kundigheden. Twee zonen uit dit tweede huwelijk zijn predikant geweest.

Deliana van Diest heeft ruim vierenzestig jaar met haren Gisbertus lief en leed geteeld. Zij heeft haren man overleefd, en zag kort voor haren dood haren laatst overgebleven zoon ten grave dalen. Dat den gehuwden velerhande tegenspoed en kruis toekomt, heeft het echtpaar Voetius in ruime mate ondervonden. Hun eerste kindje, Maria, in Maart 1613 geboren, stierf in de wieg. Een jaar later was er eene tweede Maria, die op 46-jarigen leeftijd ongehuwd is overleden. Op haar volgde in 1617 nog eene dochter, Elisabeth, die, volwassen, door eene droeve krankheid, vermoedelijk een zenuwlijden, werd getroffen en hare ouders overleefde. Daarna kwamen vijf jongens, van wie er drie jong stierven. In 1633 zag weer eene dochter het levenslicht, Anna, die in het huwelijk trad met Cypriaan Ruffert, secretaris van het dorpje Oldeboorn, doch haren man vroeg verloor en als weduwe met vier kinderen achterbleef. Het tiende kind was de in 1635, toen Voetius reeds te Utrecht was, geboren Nicolaas. Zijn vader had het voorrecht hem in 1657 als dienaar des Woords te Meeuwen te bevestigen, in hetzelfde kerkje, waar hij zelf zevenenveertig jaren vroeger, nog student, voor het eerst had gepreekt. Na zijns vaders dood predikant te Utrecht geworden, overleed hij reeds in het voorjaar van 1679, pas drieenveertig jaren oud. De twee overlevenden van de vijf zooeven genoemde jongens, Paulus en Daniël, hebben het beiden tot hoogleeraar gebracht. Paulus was eerst een deugniet, van wien zijne ouders veel verdriet hadden. Op een reis naar Engeland, in gezelschap van zijn vader, kwam hij tot inkeer. Hij was buitengewoon begaafd, en werd nog vóór zijn 22sten verjaardag met den titel van professor in de metaphysica vereerd. Vier jaar later werd hij gewoon hoogleeraar in de philosophie, welk vak hij later met de rechten verwisselde. Hij is slechts 48 jaar geworden en overleed in 1667. Toen men zijn hoogbejaarden vader voorzichtig het bericht van zijn dood wilde brengen, zeide deze: „Is mijn soon gestorven? Hij was sterfelijk. Dwaas is wie over stervelingen treurt". Op dat oogenblik toonde Voetius zich meer Stoïcijn, dan Christen.

deze Klaus haat gezworen en zijn ondergang aangezegd. Deze gevreesde ellendeling doet alles, wat hij kan, om Klaus te benadeelen, ontrooft hem zijn aandeel in het winterwerk aan het duin (de eenige winterverdienste van de duinbewoners) brengt schade toe aan zijn gewas, aan zijn bezit, legt het herhaaldelijk aan op Klaus' leven. Vooral spitst hij zich hierop toe, als hij op een donkeren avond Klaus is aangevallen, maar deze, sterker en nuchter, hem tegen den grond heeft geslagen.

Klaus gaat intusschen rustig zijn gang, zeker van zijn zaak in het bewustzijn, dat God met hem is en Gods regeering gaat ook over de kuiperijen van den duinvoogd. En Bodil, de zachte, en toch zoo sterke, steunt hem met haar liefde en haar niet minder groot vertrouwen. In den barren winter van een der volgende jaren, als de huizen begraven liggen onder de sneeuw en de ruiten in de verwarmde kamer niet ontdooien, als de armoede en de honger nijpen gaan in de schamele duinhutjes, winnen Klaus en Bodil door hun doortastend helpen aller liefde en achting — maar dat spant de haat van den duinvoogd te feller. En alleen doordat Klokke Hanne, een arme, versmade vrouw, die een der wellust-slachtoffers is van den tyran, Klaus waarschuwt, gelukt het boos beramen tegen hem niet.

Dan komt het zoet moment der wraak voor den Proost, als in den volgenden zomer door het onweer Klaus' hoeve afbrandt. De Proost weet hem onder de verdenking te brengen van brandstichting en, omdat Klaus niets zeggen kan van de oorzaak (hij sliep in de schuur, toen de bliksem insloeg) en geen enkele getuige aanwezig was, wordt hij naar de gevangenis gebracht. In z'n eenzame cel strijdt Klaus een zwaren zielestrijd, maar hij blijft op God vertrouwen, Hem de vergelding overlatend. En die vergelding komt, na twee volle maanden, als blijkt, dat de Proost schuldig is aan bloedschande. Dan wordt hij in arrest gesteld en, na een verschrikkelijk tooneel voor de rechtbank, opgesloten; terzelfder tijd blijkt uit een toeristenverhaal in de krant, dat men van zee uit, den bliksem heeft zien inslaan in de Tophus-hoeve. Klaus wordt nu in vrijheid gesteld. Nog volgen angstige dagen, als bekend wordt, dat de duinvoogd is uitgebroken en rondzwerft. Maar weldra wordt hij dood gevonden, gebleven in een delirium-aanval als hij weer bovenmate gedronken heeft. Samen met zijn dochter, wier dood hij veroorzaakt heeft, wordt hij in het duin begraven. Klaus en Bodil, die de stervende dochter hebben verzorgd, regelen alles, wat voor deze begrafenis noodig is.

Het slot van 't boek is het fleurig tooneel van verworven zegen en bekroonden ijver.

Zoo is in hoofdtrekken de inhoud van dezen roman.

Gevat in de gewone omlijsting van het Skandinavisch verhaal, de breede schildering van de verhouding van natuurkracht en mensch, sterk van uitbeelding en op vele punten spannend van actie, heeft het boek weer al de elementen, die deze literatuur haar aantrekkelijkheid geven. Klaus Bjerg en zijn vrouw Bodil zijn van die vaste karakters, in hun strijden en zwoegen sterk en vertrouwend, in hun lijden en dragen sympathiek. En in Peter den duinvoogd is belichaamd al de ruwe hartstochtelijkheid, die spanning brengt in het verhaal van den strijd. Naast dezen staan tal van figuren, als de oude Anders, Klokke Hanne, Tine Toet e.d., die karakteristiek zijn in hun omgeving en kleur brengen in het geheele tafreel.

Nu kan men met zeker recht wijzen op zwakke plekken in de samenstelling van den roman: toevalligheden moeten b.v. nogal eens dienst doen als verbindende schakels; Klaus en Bodil zijn wel wat al te „mooi", de omstandigheden vaak te zeer „in elkaar gezet", het tooneel van de begrafenis is onnatuurlijk, enz. Maar het gaat in deze Skandinavische boeken veel meer om de typeering van menschen en dingen, dan om het verhaal zelf en alszoodanig is deze roman voortreffelijk.

Wat betreft het godsdienstig element, de sfeer daarvan is uiteraard anders dan de onze en de opvatting geheel methodistisch, maar, gezien alweer in het kader der Skandinavische literatuur, is het goed.

Een enkele passage uit Proost Peters' geschiedenis maakt de lectuur van dezen roman voor te jonge menschen ongeschikt, maar als geheel kunnen wij dezen roman zonder bezwaar ter lezing aanbevelen.

C. T.

ZENDING EN EVANGELISATIE.

Soemba.

De zending op Soemba mag onze aandacht vragen, nu 1 Jan. 1927 het 25 jaar geleden zal zijn, dat deze arbeid werd overgedragen aan de kerken van Groningen, Drente en Overijsel.

Te meer trekt Soemba onze opmerkzaamheid, nu van de hand van Ds D. K. Wielenga een handboek verscheen in de bekende serie „Onze Zendingsvelden", uitgave van den Zendingsstudie Raad.

Zoo een, dan was Ds D. K. Wielenga de aangewezen persoon, om dit handboek te schrijven. Hij toch heeft het pionierswerk, om onder de Soembaneezen zelf ingang te vinden, verricht. Wel was onderscheidene jaren te voren met name door Ds de Bruyn en Ds Pos onder de Savoeneezen gearbeid, die aan de kust op dit eiland wonen in Kambaniroe en Melolo; en deze arbeid was waarlijk niet zonder zegen gebleven. Doch van meetaf aan, toen onze kerken deze zending voor haar rekening namen, stond als doel voor oogen, om het Soembaneesche volk zelf te benaderen en te winnen voor het Koninkrijk Gods.

Trouwens, ook Ds Pos streefde hiernaar. En het smartte hem zeer, dat hij dit doel niet kon bereiken. Verschillende omstandigheden stonden hem daarbij in den weg. Vooral was het een vergissing gebleken, dat de Savoeneesche Christenen de brug zouden vormen tot de Soembaneezen; integendeel, omdat de zendelingen Pos en de Bruyn werkten onder de Savoeneezen, keerden de Soembaneezen zich van hen af.

Soemba behoort tot de kleine Soenda-eilanden. Het is ruim zoo groot als half Nederland, en telt slechts 120.000 inwoners! Bijzonder merkwaardig is het niet; alleen de paardenfokkerij heeft het bekend gemaakt. Immers, het Soembapaard heeft in Ned.-Indië zijns gelijke niet! Het is een volbloed paard, klein, want het is niet veel grooter dan een ponny, sierlijk van bouw en vurig van temperament, en ook buitengewoon sterk en schier onvermoeibaar. De paarden zijn in handen van slechts enkelen, n.l. van de vorsten van het land; deze zijn toch de bezitters van de uitgestrekte weilanden. Het is opmerkelijk, wat deze paardenfokkerij heeft veroorzaakt; het land in het Oosten is dor en kaal; men kan uren achtereen over de vlakten en heuvels rijden, zonder een boom te vinden. Er groeit alleen gras. Doch dit gras is het voedsel van het Soembaneesche paard.

In West-Soemba is de natuur heel anders. Daar wordt dan ook de landbouw beoefend. De bevolking is hier dichter, maar armer en minder „gecultiveerd" om dat woord eens te gebruiken; de menschen dragen er nog vaak kleeding van boomschors, en dat zoo zuinig, dat zij bijna ongekleed gaan.

Soemba was in vroeger jaren aan de willekeur der vorsten overgeleverd, die een despotisch bewind uitoefenden en elkander gedurig beoorloogden. In den breede wordt in het boek hierover gesproken, en nagegaan, hoe er eindelijk orde in den chaos kwam. Het is de eer van generaal Van Heutz, die in 1906 aan het bewind kwam in Indië, aan den meer dan droeven toestand een einde te hebben gemaakt. Luitenant Rijnders was de uitvoerder van zijn wil. Toen hij in 1912 Soemba verliet, heerschte er orde en vrede in het land. En in het volgend jaar kon het militair gezag door civiel gezag worden vervangen.

Dat dit echter niet uitsluit, dat er minder aangename verrassingen kunnen gebeuren, blijkt hieruit, dat eenige maanden geleden een overval plaats vond, waarbij verscheidene dooden vielen.

Breed en buitengewoon interessant is het derde hoofdstuk over den godsdienst. De opschriften der onderdeelen: Katoada Pindoe, Katoada Langoe Paraing, Katoada Roe Kawindoe, doen op het eerste gezicht vreemd aan, maar het wordt spoedig duidelijk gemaakt wat dit alles beteekent; en men krijgt diep medelijden met den armen Soembanees, die alleszins gelijk als godsdienstiger is, en toch God niet kent.

De opmerking: „Gevoel van schuld voor een verkeerde daad heeft men eigenlijk niet; het zijn de gevolgen van een daad, welke iemand tot schuld erkennen dwingen", doet onmiddellijk gevoelen, hoe uiterst moeilijk het is, onder zulke menschen te arbeiden; hoe zal men hun schuldbewustzijn bijbrengen, hun leeren wat zonde is?

„Onbegrepen gaat Jezus' verzoenend lijden aan den Soembanees voorbij, want hij kent geen persoonlijk schuldgevoel. En de schuld, die hem aankleeft, kan langs magischen weg worden weggenomen, zoodat hij geen behoefte heeft aan een persoonlijken Heiland". Daarom zal de prediking onder deze heidenen moeten beginnen met de verkondiging van een God, die alles schiep en regeert, een wet gaf en overtreding van die wet acht zonde tegen Hemzelf te zijn. Ja, Ds Wielenga verklaart, dat de begrippen van zonde en genade eerst langs den weg van het Evangelie tot klaarheid zullen komen: „niet de kennis van zonde en schuld brengt tot Jezus, maar Jezus de Verlosser brengt tot bewustzijn van zonde en ellende. Wanneer de Soembanees dien Jezus heeft leeren kennen, wordt hij verlost van zijn vrees voor zielen en geesten. En hij, die eertijds in duisternis was, zal dan als een kind des lichts wandelen in nieuwigheid des levens".

Dit leert het boek in hoofdstuk 4 v.v.

Eerst wordt de oude zendingsgeschiedenis verhaalt, van 1877—1890.

De arbeid is vannit het eiland Savoe begonnen. Daar was, door de bemoeiingen van resident Esser het Evangelie gebracht, eerst door een onderwijzer uit Ambon, daarna door Teffer, zendeling van het Ned. Zendelinggenootschap. Op aandrang der regeering waren verscheidene Savoeneezen zich gaan vestigen op Soemba; onder hen waren Christenen, die verzorging behoefden. Zoo ontstonden er zelfs twee gemeenten van Christen-Savoeneezen, n.l. te Melolo en te Kambaniroe. En in 1877 werden deze twee gemeenten door zendeling Teffer met een Ambonschen voorganger voorzien. Hiermede vangt de arbeid op Soemba aan.

Het gaat niet aan hier een overzicht van deze zendelingsgeschiedenis te geven. Ds Wielenga is in zijn boek zelf niet altijd volledig, en hij zal daarvoor zijn redenen hebben gehad. Over zendeling van Alphen kon ook niet alles worden gezegd; maar het doet weldadig aan te lezen, dat zijn ontslag, hetwelk een droeve bladzij in Soemba's zendingshistorie is, toch later verklaard werd, eervol te zijn geweest, terwijl hem een jaarlijksch pensioen werd aangeboden. Dit was in 1893.

In 1889 was de zending op Soemba geheel in handen gekomen van de toenmaals Chr. Ger. Kerk, daar het Ned. Zendel. Gen. zijn werk onder de beide Savoeneesche gemeenten aan deze kerk had overgegeven.

Zendeling van Alphen bleef toen alleen voor alles staan. In 1890 kwam echter zendeling Pos, en in 1892 zendeling de Bruyn; en hiermee vangt de tweede periode aan, die eindigde met 1902, toen de arbeid werd overgedaan aan de Geref. Kerken der drie provincies, bovengenoemd.

Maar hij had ook al zooveel verdriet gehad. Negen jaar te voren was de andere zoon, Daniël, nauwelijks dertig jaren oud, eveneens gestorven, een niet minder begaafde en veel belovende jonge man dan zijn broeder. Ook hij was reeds acht jaren hoogleeraar in de geneeskunde en de philosophie, en een sterke steun voor zijn vader in diens strijd tegen Descartes. Deze slag trof Voetius zeer zwaar, te meer daar de tijdsomstandigheden in 1660, zooals wij later nog zullen zien, voor hem zeer ongunstig waren, en het weinig scheelde of hij was uit Utrecht gebannen. En toch droeg hij ook dit verlies met gelatenheid, en had hij de kracht om, toen hij ds Gentman enkele oogenblikken na Daniëls overlijden in het sterfhuis ontmoette, dezen, met nog betraande oogen, te verzoeken bij Burgemeesteren aan te dringen om zijnen zoon „een goed nasaet, een professor van de oude philosophie" tot opvolger te geven: „toonende" — zoo zeide Gentman later in de lijkrede, die hij over Voetius heeft gehouden — „dat hem de welstant van kerck en schoole meer ter herten ginck, als het subijt verlies van soo een lieven soone". „Ick beken", voegde hij er aan toe, „ick stond verstelt over soo een klockmoedige standvastigheyt".

Bij al dit leed was het voor de grootouders een troost, dat zij Johannes, den oudsten zoon van den overleden Paulus, in 1674 eveneens tot hoogleeraar in de rechtsgeleerdheid aan Utrechts hoogeschool zagen optreden; in het volgende jaar mocht Voetius, voor de laatste maal rector magnificus, de eerste promotie onder zijn kleinzoon bijwonen. Het is deze Johannes, die later, als professor te Leiden, een Europeeschen naam heeft verworven.

Van Voetius' echtgenoote weten wij overigens helaas zeer weinig. Dat zij als predikantsvrouw geëerd was, blijkt uit het feit, dat, toen het gezin uit Heusden naar Utrecht verhuisde, de stedelijke regeering haar bij het verlaten der stad een geschenk van f 120.— aanbood „soo in 't respecte van haer achtbaerheyt als van haer eerwaerden man". In Utrecht zal zij een druk leven hebben gehad. Voetius woonde in de Poelenburchsteeg — thans de verbreede Voetiusstraat, waar hij twee naast elkander gelegen huizen had gekocht, vermoedelijk ook met het oog op zijne omvangrijke bibliotheek. Een groot financier was hij niet; ds Gentman zegt van hem, dat hij „seer prodigael (d.i. te gul) in aelmoessen" was en best alles had kunnen weggeven. Hij gaf vaak zonder behoorlijk onderzoek en stond bij de bedelaars goed aangeschreven! Ook menig arm student werd door hem ondersteund. En zoo moest Deliana, „syne seer wyse huysvrouwe", wel toezien dat de huishouding in stand kon blijven: zij hield dan ook kostgangers, zoowel jongens, die nog de lagere school bezochten, als studenten, en hare dochters moesten hard voort. In een der vele tegen haren man gerichte pamfletten wordt haar ten kwade geduid, dat zij het kostgeld ook gedurende de vacanties liet betalen! In elk geval toonde zij zich in staat den boedel bij elkaar te houden.

Wij kunnen ons voorstellen; dat het den echtgenooten, die zoovele jaren elkander tot steun waren geweest, zwaar viel, toen eindelijk de ure van het scheiden geslagen was. Deliana week niet van Voetius' laatste ziekbed, en hij kon haar ook niet missen. „Moeder, waar blijf je toch!" riep hij toen zij in die dagen eens ter kerke was geweest. En hij troostte haar in hare droefheid: „uw maker is uw man, de Heere der heirscharen, die u tot nu toe aangenomen en geleid heeft, die zal u altijd verder bij de hand nemen, totdat ook gij, uwe taak vervuld hebbende, door Hem zult opgenomen worden waar wij tezamen met den Heere zullen zijn." Die taak zou nog drie jaren duren: den 19den October 1679 is Deliana van Diest begraven.

JOH. C. BREEN